

Prethodna napomena

Umesto priloga iz prakse u nastavi maternjeg jezika u dopunskim školama, u praktičnom delu ovog poglavlja nalazi se izveštaj o jednom konkretnom istraživačkom projektu o dopunskoj nastavi maternjeg jezika u delovima Švajcarske u kojima se govori nemački.

Nastava maternjeg jezika u centru pažnje. Rezultati istraživačkog projekta „Razvoj prvog i drugog jezika u interkulturalnom kontekstu“

Edina Krompàk

Nastava jezika porekla, ili kako se ona naziva u Švajcarskoj, nastava maternjeg jezika i kulture (nem. Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur – HSK) sve češće dospeva u centar obrazovno-političkih diskusija. S jedne strane se ponuda nastave maternjeg jezika izričito preporučuje od strane Švajcarske konferencije kantonalnih direktora za vaspitanje (EDK) i omogućena joj je finansijska pomoć članom 16 Zakona o jezicima Švajcarske za „podsticanje poznavanja prvog jezika“. S druge strane, institucionalno podsticanje prvog jezika izloženo je stalnom pritisku za legitimnost (Krompàk, 2014; upor. i Reich pogl. 15 A). Glavni pritisak za legitimnost potiče od pretpostavke da podsticanje prvog jezika olakšava razvoj drugog. Iza ove pretpostavke se skriva hipoteza o interdependenciji (Cummins, 1981), koja se uvek iznova uzima za polazište empirijskih studija o uticaju u vezi sa prvim i drugim jezikom.

Teorijske osnove i istraživački projekti

Istraživački projekat „Razvoj prvog i drugog jezika u interkulturalnom kontekstu (Caprez-Krompàk, 2010) postavio je sebi cilj da istraži gotovo sasvim neispitane kurseve maternjeg jezika na nemačkom govornom području u Švajcarskoj, kao i da prikupi saznanja o jezičkom razvoju dece sa migracionom pozadinom. U središtu studije bila su sledeća pitanja: kako se pohađanje nastave maternjeg jezika odražava na razvoj jezičkih kompetencija u prvom i drugom jeziku? Teoretsko polazište studije obrazovala su saznanja o školskom neuspehu dece i omladine s migracionom pozadinom, kao

i hipoteza o interdependenciji (Cummins 1981). Ona u suštini kaže da postoji pozitivna veza između razvoja prvog i drugog jezika. U originalnom citatu formulišu se dva važna preduslova interdependencije, kao što su ravnomerno podsticanje oba jezika i adekvatna motivacija, koje otežavaju empirijsku proveru hipoteze. U vezi sa hipotezom se tvrdi da se zahtevan nivo drugog jezika može postići samo ako je prvi jezik odgovarajuće dobro razvijen. Ova pretpostavka je izvedena iz hipoteze o tri nivoa vladanja jezikom (Cummins 1984)*). Ova hipoteza, koju je kasnije i sam autor kritički postavio u pitanje (Cummins, 2000), više ne odgovara saznanjima novijih jezičkih istraživanja. Nasuprot hipotezi o tri nivoa vladanja jezikom, razvoj jezika se posmatra ne kao model nivoa, nego kao model koji se dinamično razvija (Herdina & Jessner [Jesner], 2000). Sa konceptom transjezičnosti, eng. translanguaging (Garcia [Garsija], 2009), ističe se dinamičan razvoj jezika i upućuje na to da kod dvojezičnih ili višejezičnih osoba nema čvrstih granica između pojedinih jezika.

*) Po Kuminsovoj hipotezi o tri nivoa vladanja jezikom (Cummins 1984) polazi se od toga da jezički razvoj u prvom i drugom jeziku teče u tri etape (nivoa). Ispod gornje granice prvog nivoa nalazimo semilingvizam (semilingualism – polujezičnost), koji upućuje na slabe jezičke kompetencije i ima negativne kognitivne posledice. Ni pozitivne ni negativne posledice pokazuje bilingvizam kod kojeg je vladanje jednim jezikom na visokom nivou. Kod aditivnog bilingvizma je reč o visokim kompetencijama kako u prvom, tako i u drugom jeziku. Ovaj najviši nivo ima pozitivne posledice na kognitivan razvoj (Caprez-Krompàk, 2010).

Glavna saznanja studije

Da bi se dobila diferencirana slika dopunske nastave maternjeg jezika, odabran je takav istraživački dizajn koji uzima u obzir različita polja i nivoe individue, nivo roditeljske kuće i nivo škole.

Na nivou individue dva puta su učenici četvrtog i petog razreda koji govore albanski i turski testirani C-testom za prvi i drugi jezik. Prvi put je grupa sa nastavom maternjeg jezika brojala 126 učenika, a grupa bez nastave maternjeg jezika 55. Drugi put je testirano 80 učenika sa tom nastavom, a 46 bez nje. Kao kontrolne varijable u analizu su uključeni motivacija za učenje jezika, socioekonomski status roditelja, njihov odnos prema jeziku i kulturi, kao i njihova potpora pri učenju jezika. Glavno saznanje ove studije sastoji se u tome da nastava maternjeg jezika, uz uzimanje u obzir kontrolnih varijabli, ima pozitivan uticaj na razvoj prvog jezika (albanski; zbog smanjenja broja učesnika u testiranju iz kontrolne grupe sa turskim jezikom moralo se odustati od analize turskih C-testova).

Pohađanje nastave maternjeg jezika, kao i roditeljska potpora, pozitivno utiče na razvoj albanskog jezika kod ispitanika. Kod razvoja drugog jezika, nemačkog, pokazao se paralelan razvoj u obe grupe, pri čemu su deca sa dopunskom nastavom oba puta kad su testirana pokazala znatno bolje rezultate nego druga grupa. Ipak, ova razlika nije mogla biti objašnjena pozitivnim učinkom nastave maternjeg jezika. Kontrolne varijable, kao što su socioekonomski status roditelja i motivacija, nisu imale značajan uticaj na razvoj kompetencija u nemačkom. Jezičke sposobnosti u nemačkom na drugom testu objašnjene su isključivo jezičkim sposobnostima s prvog testiranja.

Iz svega se može zaključiti da institucionalizovano podsticanje razvoja prvog jezika, iako je ograničeno na jednu lekciju nedeljno, ima pozitivan uticaj na prvi jezik i ne ometa razvoj drugog jezika. Rezultati pokazuju čak tendencionalno pozitivno dejstvo na opštu jezičku kompetenciju, od čega profitira i drugi jezik (nemački). Na osnovu rezultata kvantitativne analize 111 upitnika za roditelje na nivou roditeljske kuće, jasno se pokazalo da roditeljska potpora igra važnu, ali ne i odlučujuću ulogu. Tu se pokazao drugačiji obrazac u podsticanju razvoja prvog jezika: dok su majke daleko češće komunicirale s decom na prvom jeziku, očevi i deca su često menjali jezike (*code-switching*; upor. i Schader, 2006). Analiza kvalitativnih podataka podvlači značaj roditeljskog stava prema razvoju jezika. Oni roditelji čija deca su posećivala nastavu maternjeg jezika ističu značaj podsticanja razvoja prvog jezika, višejezičnosti i prenošenja znanja o zemlji porekla roditelja, kao i integracije u švajcarsko društvo.

Na nivou škole, glavni rezultati kvantitativnog ispitivanja 338 nastavnika dopunskih škola na nemačkom govornom području švajcarske pokazuju nedostajuću integraciju dopunske nastave maternjeg jezika u redovnu nastavu i, s time u vezi, retko gde prisutnu saradnju sa švajcarskim nastavnicima, baš kao i ne-

sigurnost u pogledu finansiranja dopunskih kurseva maternjeg jezika. S jedne strane, kurseve finansiraju roditelji, s druge to čine konzulati i ambasade, a u nekoliko slučajeva kantoni, odnosno grad (upor. poglavlje 1 A.3 ovog priručnika). U skladu s time pokazuju se velike razlike u dohocima kao i nesigurni uslovi zaposlenja.

Ispitivanje je takođe ukazalo na deficite u obrazovanju i usavršavanju nastavnika dopunskih škola (upor. pogl. 14). Iako je većina ispitanika u domovini fakultetski obrazovana, svega nešto više od 50% se obrazovala za nastavnika jezika. Korišćenje ponuda za usavršavanje je otežano zbog finansiranja (u mnogo slučajeva nastavnici dopunskih škola sami moraju snositi troškove) i radnog vremena. U pogledu podsticanja dvojezičnosti pokazala se jednostrana slika: glavni cilj ispitivanih nastavnika maternjih jezika bio je isključivo podsticanje razvoja prvog jezika i prenošenje znanja o domovini.

Rezime i perspektiva

Može se zaključiti da je hipoteza o interdependenciji dala važan doprinos diferenciranom poimanju jezičkih kompetencija dvojezične dece. Ipak, legitimnost nastave maternjeg jezika u dopunskoj školi ne može počivati na toj hipotezi. S jedne strane je otežana empirijska provera hipoteze u formulisanim uslovima, s druge strane bi argumentacija za podsticanje učenja prvih jezika morala uzeti drugi smer, u kojem bi individualna i društvena višejezičnost bila priznata kao normalno stanje, te bi se u skladu s time (i nezavisno od očekivanog uticaja na drugi jezik) podsticala i vrednovala.

Bilo bi poželjno da se institucionalni oblici podsticanja prvih jezika u dopunskim školama prošire i optimiraju, u oblastima integracije, kao i obrazovanja i usavršavanja nastavnika maternjih jezika. Sem toga, tematika dvojezičnosti i višejezičnosti, odnosno, *translanguaging* (Garcia, 2009) trebalo bi da dobije važniju ulogu u pogledu heterogenosti u obrazovanju nastavnika. I dalje postoji potreba za naučnim istraživanjima mnogostrukosti jezičkih praksi višejezične dece i omladine, kako u porodici, tako i u obrazovnim institucijama. Višejezičnost 21. veka bi mogla i morala i u obrazovnom sistemu, uz poštovanje navedenih mera, sve više da se vidi i doživljava kao važan resurs za sve učesnike procesa.

Bibliografija

- Caprez-Krompàk, Edina (2010): Entwicklung der Erst- und Zweitsprache im interkulturellen Kontext. Eine empirische Untersuchung über den Einfluss des Unterrichts in heimatlicher Sprache und Kultur (HSK) auf die Sprachentwicklung. Münster: Waxmann.
- Caprez-Krompàk, Edina (2011): Was bringt der HSK-Unterricht für die Sprachentwicklung? *vpad bildungspolitik*, 174, str. 9–11.
- Cummins, Jim (1981): The Role of Primary Language Development in Promoting Educational Success for Language Minority Students. U: California State Department of Education (ur.): *Schooling and Language Minority Students: A Theoretical Framework*. Los Angeles: Evaluation, Dissemination and Assessment Center, California State University, str. 3–49.
- Cummins, Jim (1984): *Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Cummins, Jim (2000): *Language, Power and Pedagogy. Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Garcia, Ofelia (2009): *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. West-Sussex: Wiley-Blackwell.
- Herdina, Philip; Ulrike Jessner (2000): The Dynamics of Third Language Acquisition. U: Jasone Cenoz; Ulrike Jessner (ur.): *English in Europe. The Acquisition of a Third Language*. Clevedon: Multilingual Matters, str. 84–98.
- Krompàk, Edina (2015): *Herkunftssprachlicher Unterricht. Ein Begriff im Wandel*. U: Rudolf Leiprecht; Anja Steinbach (ur.): *Schule in der Migrationsgesellschaft. Ein Handbuch. Bd 2: Sprache – Rassismus – Professionalität*. Schwalbach/Ts.: Wochenschauverlag, str. 64–83.
- Schader, Basil (ur.) (2006): *Albanischsprachige Kinder und Jugendliche in der Schweiz. Hintergründe, sprach- und schulbezogene Untersuchungen*. Zürich: Verlag Pestalozzianum.